

Торкалася тонкими рученятами до кори й, здавалося, вбирала його силу, почувалася, мов у хатині, під величезною кроною дички. Коли знала, що сил уже більше не лишилося, притулялася обличчям до дерева й слухала його силу, чула життя. Іноді їй здавалося, що дерево помагає рости – ніби літає вона, Марічка, понад землею, сягаючи широкої крони дички, а потім знову торкається землі. Часом лягало дівча на траву, вбирало в себе тепло землі й відчувало, як глибоко поселилося коріння дички в ґрунті. Марічка тоді не тільки міць дерева відчувала, але й силу матері-землі, кріпнула, росла.

Так дерево рятувало й підтримувало всі роки аж до старості. Було мовчазним свідком усього її життя. Ось і нині, разом з онукою, вона гладить грушу легенько, наче шукає силу життя, що струменіла під її корою, спираючись на спомини, мов на палицю. Але вже передчуває: остання то зустріч у них. Прощалася тоді Марічка з деревом – онука й не знала. І не потрібні вже були слова, лише дотик. Звідки було знати тоді старенькій, що після її смерті ще років із десять дичка радуватиме своїми дрібними грушками дітей і

внуків. А потім теж зникне із землі, забравши, на решті, усі сльози й таємниці Марічки з собою. Порізана на невеличкі полінця, згораючи у вогні, вона зможе перетворити їх на яскраве світло.

Онука ж у пам'ять про свою бабуню посадить тонесеньке, маленьке деревце молоді груші на тому місці, де раніше дичка бабусина росла. Та грушка і простір круг неї – коло життя, зв'язок минулого, сьогодення й майбутнього. Так відчує онука, тому посадить нове дерево на «місці сили», і воно зросте. Але станеться те через роки.

А поки що стара Марічка все ще біля грушки з онукою гомонить.

– Ходімо, маленька, приляжу.

– Пішли...

– Не біжи, ступай обережно, дорогесенька, не топчи городину, не поспішай. Іди по стежині.

– Я йду, бабусенько, іду.

Соковита трава морем безкрайнім уві сні Марічки розкотиться зеленими хвилями, і піде старенька по ній до межі з блакитним обрієм. Віджила. А ви, діточки, живіть, цінуйте землю роду, місце сили.

ПАМ'ЯТЬ

Присвячую Ганні Семенівні Плаксії

Чорні балетки моєї дорослої доньки стоять у коридорі біля дверей, балетки з м'якої шкіри, модель із заокругленим носком та тонкою прошивкою посередині. Такі ж були і в тебе. Я пам'ятаю. У тебе таких було кілька пар. Одні – з прошивкою посередині червоною ниткою – на кожен день, другі – з тонесеньким зеленим візерунком – на вихід, ще одні – з прошивкою блакитною ниткою – «про запас». «Навіщо тобі однакові чорні туфельки з невеликими відмінностями?» – подумала я лише раз. Потім ці чорні балетки ніби стали невід'ємною частиною твого образу для мене, а тепер і спогадів про тебе, моя рідна.

Я пам'ятаю. Усе пам'ятаю... Твої очі, безліч дрібних зморшок на обличчі, довге волосся. Я і зараз можу відчувати свою долоню у твоїй руці. Пам'ятаю твої руки – невеликі, натруджені, але такі рідні. Як ти ласкаво гладила по голові – хіба забути? Ти й зараз ніби поруч.

Пам'ятаю твоє вбрання: вишиті старовинними знаками й узорами лляні сорочки, довгі темні спідниці, жилетки й піджаки. У пам'яті збереглися всі барви твоїх фартухів із кишеними, візерунки твоїх хусток. Завжди в хустинці, яка приховувала красу твого волосся, виходила ти на вулицю. Проте ввечері перед сном, коли ти розчісувала своє довге волосся, яке спадало чорною хвилею нижче колін, я милувалася, захоплювалася твоєю вродою й дивувалася,

Лариса Моцебекер
Портрет Г. С. Плаксії

чому ховаєш цю красу. Пам'ятаю, що з часом мама підстригла тобі волосся, воно стало тонким і сивим. Але в моїй уяві так і залишилася твоя ріка волосся і твоя жіноча краса, моя бабусенько.

Хіба ж забудеш про наші посиденьки? Пам'ятаю, як тріщить у грубці вогонь, поруч на мотузці сушитися мій одяг, а я сиджу в тебе на руках і слухаю твої історії. Відчуття захищеності, безпеки, тепла і зараз зі мною при цьому спогаді.

... Мені не забути історію твого заміжжя. Коли ти розповідала про знайомство з моїм дідом і про те, що тебе видавали за нього заміж родичі зовсім юною, я сиділа тихо, боялася, що зупинишся й не розповіси далі. Але ти розповіла: ви йшли з дідом на вінчання до церкви через міст. Тобі не хотілося виходити за нього заміж, тому що ти ще не кохала його. Ви були однолітками, він був нижчим і занадто худим. Тобі хотілося скинути його з мосту в річку, а не виходити заміж. Я не могла перебити твою розповідь питанням, але пам'ятаю своє внутрішнє обурення: «Як так – не хотіла йти за діда?» Я ж пам'ятала його лише за однією вцілілою після війни світлиною. Для мене він був красивим, ставним і високим, чужим і водночас таким рідним. А ти неначе почула мій тихий внутрішній протест – сказала, що покохала діда пізніше, що він через рік підріс, а потім став набагато вищим за тебе, змужнів, на нього стали задивлятися інші жінки, зізналася, що тебе іноді це навіть засмучувало.

Знаю, ти кохала діда все життя. Пам'ятаю, як приходив тебе сватати «чужий дід». Ви посиділи на лаві під високим ясенем зовсім недовго й розійшлися, адже, крім мого діда, тобі більше нікого поруч не хотілося бачити. Розповідали, що «чужий дід» не здавався, через кілька років знову намагався покликати у свій дім доживати віку. Але твоїм посивілим очам на старість, напевно, хотілося бачити лише дітей та онуків, бо в їхньому голосі, поглядах, рухах жив той, кому віддала своє серце занадто давно – ще до війни.

Пам'ятаю всі твої історії про дитинство, про голод, про війну, про людей. Не забути, скільки в них було болю. Але мені не забути, і скільки в тобі було сили, любові й ніжності, моя бабусенько. Усе пам'ятаю... Відчуваю.

Пригадую твої останні роки. Ти висохла, стала майже прозорою, маленькою, обличчя у зморшках, очі втратили колір, але жіноча сила відчувалася в тобі й тоді. Ти була завжди берегинею нашого дому. Пам'ятаю найстрашніший день у твоєму житті – день, коли ховали твого онука. Ти вже не вставала, не могла навіть вийти попрощатися. До тебе тільки раз його піднесли. Усі вийшли з дому, і ти потім залишилася одна зі своїм болем. Ти пережила синів, чоловіка й багатьох близьких, твої діти були вже із сивиною, а ти несла тягар своїх років, схиляючись усе нижче й нижче до землі. Проте тоді небеса не покликали тебе до себе, а забрали молодшого онука. Я не бачила тебе, люба моя, того дня. Точніше, бачила лише очима – моя душа була далеко від тебе. Але сьогодні я знову побачила тебе, моя рідненька, – маленьку, самотню жінку, яка сидить на ліжку й не може встати, провести онука; готову помінятися з ним місцями, аби лише на те була воля небес. Ти молила про це, проте небеса не почули. Я обіймаю тебе зараз, моя бабусенько. Подумки обіймаю.

Пам'ятаю все про тебе, твої пісні, твою посмішку і твої сльози. Можливо, тому звідти – із-за не пройденої мною ще межі – ти мене оберігаєш і нагадуєш про себе через сни. Хоч не лише вві сні являєшся ти мені – ти живеш нині в посмішці моєї мами, в очах твоїх онуків, ти живеш у мені й зі мною. Де б не була твоя душа, я люблю й пам'ятаю тебе, моя бабусенько...

Чорні балетки стоять біля дверей. Пам'ять – мов вікно в минуле: поглянув, помилувався й пішов далі. Життя триває. Дорогою життя легше йти, коли поруч серця, сповнені любові, рідні душі.

